

Hírek

Az 1918—1919-es magyar forradalmak 40. évfordulója

1958—1959-ben a történettudomány munkásai tudományos üléseken és kiadványok megjelentetésével emlékeznek meg az 1918—19-es forradalmi esztendő 40. évfordulójáról.

Az ünnepi megemlékezések sorában időrendben az első az 1918-as októberi polgári demokratikus forradalom 40. évfordulóján tartott tudományos ülésszak volt. Az ülészakot — az MSZMP Párttörténeti Intézete, a Hadtörténelmi Intézet, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Magyar Történelmi Társulat részvételével — az MTA Történettudományi Intézete rendezte. Zsigmond László az Osztrák—Magyar Monarchia széttrésének külpolitikai vonatkozásairól, Balázs József a Monarchia hadseregének felbomlásáról, Siklós András a polgári demokratikus forradalom jellegéről, Hajdú Tibor pedig a magyarországi tanács-mozgalomról tartott előadást.

Előkészítés alatt áll a Magyar Tanácsköztársaság győzelmének 40. évfordulóján tartandó nagyszabású tudományos ülésszak is. A többnapos konferencián — amelynek szervezését az MSZMP Párttörténeti Intézete vállalta — számos külföldi történész és párttörténész is részt vesz.

A Magyar Külügyminisztérium diplomáciai iratai a második világháború történetéhez

Az utóbbi időben sorozatosan jelentek meg külföldön a két világháború közötti időszak diplomáciai anyagának iratpublikációi. A megjelenés sorrendjében csak a legfontosabbakról téve említést: angol, amerikai, francia kiadásban megjelent az „Acten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918—1945”, angol kiadásban a „Documents on British Foreign Policy 1919—1939”, az olasz külügyminisztérium iratanyagából az „I Documenti diplomatici italiani”, és a legutóbbi időben adták ki a Szovjetunióban a „Dokumenty vnesnei politiki SZSZSZR” első kötetét.

A második világháború előzményeire és a háború időszakára vonatkozó diplomáciai anyagok közzététele tehát világszerte megindult.

A Történettudományi Intézet Igazgatósága 1957-ben elhatározta, hogy a Magyar Külügyminisztérium 1936—1944 közötti diplomáciai iratanyagának publikálásával mi, magyarok is bekapcsolódunk az általános munkába. E tények nagy tudományos és eszmei-politikai jelentősége lesz, mert az 1919—1945 közötti korszak külpolitikailag legfontosabb, ugyanakkor feldolgozás szempontjából szinte érintetlen területünk kutatásához nyújt majd segítséget. Magyarországnak a fasizta tengely-hatalmakhoz való szegődése, a szomszédos kis államokkal való érdekközösség megtagadása, a Németországtól való szolgai függőség kialakulása, Magyarországnak a Szovjetunió elleni háborúban játszott szerepe és sok-sok egyéb kérdésnek a mainál elmélyültebb tanulmányozását teszi majd lehetővé szélesebb körök számára is a tervezett kiadvány.

A munka tervezése során számolni kellett azzal a körülménnyel, hogy modern diplomáciai forráskiadásban nincsenek tapasztalataink. Az eddig megjelent külföldi kiadványok, s azok kritikái azonban módszertani és tárgyi tekintetben megkönnyítik majd számunkra a kitűzött cél sikeres elérését.

1957 végén az Intézet három, csak erre a feladatra kijelölt munkatársa megkezdte az anyaggyűjtést a következő témákhoz: 1. Magyarország és az Anschluß 1936—1938; 2. a müncheni egyezmény, a csehszlovák válság és Magyarország 1938—1939; 3. a második világháború első szakasza 1939—1941.

Abból a törekvésből kiindulva, hogy a szóbanforgó forráskiadvány levéltári szakszempontból éppúgy, mint tárgyi tekintetben megfeleljen az ilyen kiadványokkal szemben támasztott magas követelményeknek, az anyaggyűjtést és feldolgozást végző munkatársak, továbbá levéltári kutató munkában régi gyakorlatlal rendelkező kar-társak bevonásával az Intézet Igazgatósága 1957. november 18-án munkaközösséget hozott létre. A munkaközösség 1958 februárjában tisztázta az anyaggyűjtés és irat-másolás egységes szempontjait. Az anyaggyűjtés eddigi tapasztalatai szerint a Külügy-minisztérium ügyrendjének többszöri változása miatt szükség van a Külügyminisztérium e korszakra vonatkozó hivaltörténetének elkészítésére, amelyre az Országos Levéltár egy munkatársa vállalkozott.

A tervezett forráskiadvány jellegét és terjedelmét meghatározó tényezők sorában elsősorban azzal kellett számolni, hogy a Külügyminisztérium iratanyaga hiányos. A háború második szakaszára vonatkozó diplomáciai iratok közül ugyanis jelentős mennyiséget nyugatra szállítottak, illetve a követségek irattárait 1944-ben már csak hiányosan juttatták Budapestre. Mindez természetesen megnehezíti Magyarország kül-politikai kapcsolatainak hézagatlan feldolgozását, de tekintve, hogy 1936-tól 1941-ig megközelítően teljes anyag birtokában vagyunk, és csak az 1942-1944 közötti anyag töredékes — a forráskiadvány így is indokolt, a monográfikus feldolgozások számára nélkülözhetetlen vállalkozásnak tekinthető.

A munka jelenlegi szakaszában nem lehet végleges választ adni arra, hogy az egyes kötetek milyen terjedelemben és időpontban jelenhetnek majd meg, de előreláthatólag az említett három téma egy-egy önálló kötetben 1960-tól kezdve kerülhet majd sorozatos kiadásra.

Vitasorozat az ún. „Kelet-Európa” kérdérről a Történettudományi Intézetben

Az Intézet munkatársainak szakmai továbbképzését és fontos eszmei kérdések tisztázását szolgálja az a vitasorozat, amely 1958 tavaszán a kelet-európai fejlődés kérdéseivel kapcsolatban megindult. A vitasorozat célja egyrészt az, hogy összefoglalja azt az összképet, amelyet a marxista történetírás Kelet-Európa történeti fejlődésének főbb sajátosságairól nyújtani tud, másrészt pedig kritika tárgyává tegye a burzsoá történetírás különböző Kelet-Európa-koncepcióit.

Az 1958. június 6-án tartott első vitülés alapját *Niederhauser Emil* referátuma szolgáltatta, amely a „Néhány megjegyzés a kelet-európai fejlődéshez” szerény címet viselte ugyan, de lényegében a kelet-európai fejlődés egészének marxista szempontú összefoglalására tett kísérletet. A referátumot élénk vita követte, amelyben a felszólalók főleg a kelet-európai gazdasági és társadalmi fejlődés sajátos, a nyugattól eltérő vonásait igyekeztek megvilágítani és különböző okokkal megmagyarázni. A vita elsősorban a késői feudalizmus időszakában kialakult kelet- és nyugat-európai világgazdasági munka-megosztás, s ennek következtében a kelet-európai gazdasági és társadalmi fejlődés (második jobbágyság, majorsági gazdálkodás, a kapitalizmus porosz-utas fejlődése, stb.) létrejöttének okai körül forgott, de több felszólalás foglalkozott a soknemzetiségű álla-mok, az abszolút monarchiák, valamint a kelet-európai ipari forradalom problémáival is. A vita anyagának részletes ismertetésére még visszatérünk.

A vitasorozat 1959 elején folytatódik. Ennek során az Intézet munkatársai a burzsoá történetírás különböző kelet-európa-koncepcióit vitatják meg, különös tekintettel a két világháború közti magyar nacionalista és harmadik utas irányzatok marxista kritikájára. A harmadik vita pedig a német imperializmus érdekeit szolgáló „tudományos” irányzat, az *Ostforschung* híralatát tűzi ki céljául. Ennek az ad fontos aktuális jelentőséget, hogy az *Ostforschung* ma is egyik főirányát képezi a nyugat-német történetírásnak.

A kelet-európai vitasorozat jelentős mértékben hozzájárul az Intézet munka-társai előtt az utóbbi években felmerült fontos szakmai és ideológiai problémák tisztá-zásához.

Vita a „népi” írókról

1958. szeptember 12-én a Történettudományi Intézetben, az MSzMP alapszervezet szervezésében, vita zajlott le a „népi” írókkal kapcsolatban a közelmúltban közzétett párt-állásfoglalásról. A vitán, az Intézet munkatársain kívül, részt vett a Párttörténeti Intézet, az Egyetem, az Országos Levéltár több munkatársa is.

Molnár Erik akadémikus, az Intézet igazgatója, bevezető előadásában elemezte az MSZMP kulturális munkaközössége által kidolgozott téziseket, majd referátumot tartott a „népi” írók nézeteinek filozófiai gyökereiről. Részletesen foglalkozott Németh László és Veres Péter világnézetének filozófiai hátterével.

A vitában a hozzászólók sokoldalúan elemezték a „népi” írók harmadik utaságát, s ennek társadalmi gyökereit; a „népies” történet szemlélet jellegzetes vonásait a magyar történelem különböző korszakainak értékelésében; a „népi” írók nacionalista és harmadik utas nézeteinek szerepét az 1956 októberi ellenforradalom előtti időszakban.

A vita teljes anyagát a Századok 1958. 5—6. száma közli.

A magyar nép története

Sok felől megnyilvánuló kívánságnak tett eleget a Történettudományi Intézet, amikor munkatervébe beillesztette Magyarország történetének rövid összefoglalásában, a művelt olvasóközönség számára való megírását. Az utolsó ilyen jellegű összefoglalás 1953-ban jelent meg („A magyar nép története. Rövid áttekintés”), azóta pedig a kutatás jelentősen előrehaladt, új adatokat tárt fel s szempontjai is több vonatkozásban módosultak. A magyar nép története új összefoglalásának megírását munkaközösség végzi, tagjai a szakma fiatal marxista kutatói, az egyetemek és zömükben az Intézet munkatársai. A munkát két kötetre tervezzük, s 1959 folyamán készül el. Az előző, hasonló jellegű munkához viszonyítva nagyobb teret kapnak benne az eseménytörténeti leírások, s a marxista értékelés és eszmei vonalvezetés következetes érvényesítése mellett, megírási formája olvasmányosabb lesz. Mindkét kötetet gazdag képanyag, időrendi táblák és vázlatos jegyzetanyag egészítik majd ki.

*

Vita az 1880—1900 közötti időszakot tárgyaló egyetemi tankönyv-részeiről

1958. október 3-án került megrendezésre a Történettudományi Intézetben a II/2 egyetemi tankönyv 1880—1900 közötti időszakot tárgyaló részének vitája, amelyen a korszak szakértőinek szűkebb köre vett részt. A felszólalók kiemelték, hogy ez az alapjában sikerültnek mondható tankönyvrész a marxista történetírás fölényét bizonyítja. Elismerőleg szóltak a magyarországi nemzetiségek és a munkásmozgalom történetével foglalkozó fejezetekről, amelyek elkerülve a korábbi dogmatikus hibákat, marxista pártossággal világítják meg a nemzetiségi elnyomást, a nem magyar népek belső fejlődését, illetve a szocialista munkásmozgalom kibontakozását, fellendülését, belső problémáit a múlt század utolsó évtizedeiben. Dicsérték továbbá a politikátörténeti fejezeteket, a bonyolult pártviszonyok és párharcok marxista elemzését és a jól felépített, logikus ipartörténeti fejezetet.

A vita résztvevői szinte egyöntetűen hiányolták a társadalmi struktúra alapos elemzését, amellyel pedig már az előző tankönyvrész (1849—1880) is adós maradt; kifogásolták a századvégi agrárfejlődés vázlatos és kissé egyoldalú — főként az agrárválságra szűkített — rajzát; szükségesnek tartották a nemzetiségi fejezet kultúrtörténeti vonatkozásokkal való kiegészítését.

A vitában ellhangzott kifogások, észrevételek alapján folyamatban van a tankönyvrész egyetemi jegyzetként való elkészítése.

Nemzetközi konferencia az Osztrák—Magyar Monarchia történetéről

Az Osztrák—Magyar Monarchia egykori országainak kapitalista fejlődése témakörrel foglalkozó nemzetközi konferencia 1958. december 10—14-én zajlott le. Erről a jelentékeny tudományos eseményről a Századok részletes beszámolót, folyóiratunk pedig egy-egy vitatottabb előadást, vita-részletet fog közölni.